

La Rumenia stat per eleger ses president

Baselgias e societad ventg onns suenter 1989

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **La Quotidiana dals 23 da settember ha rapportà da la Rumenia sco pajais neolatin cun pliras minoritads religiusas e linguisticas. Cun ses 21,6 milliuns olmas na po'la betg valair sco pitschna; ella è il settavel pajais da l'Uniu europeica areguard la cifra da populaziun, numnadain suenter la Pologna (38 milliuns) ed avant ils Pajais bass (16 milliuns).** En l'Italia e Spagna vivan e lavuran cumanzas rumenas cun in total da 2,5 milliuns olmas. Bliers umans da Moldova, pajais da linguatg rumen, possedan anc in passaport da Rumenia. Ils 22 da november 2009 astga il suveran rumen eleger la persunalitad suprema dal stadi. Fin ussa para ch'el vegnia a tscherner in um. In victur pussaivel fiss il president actual Traian Basescu; el para da chapir la relevanza dals problems socials, ma vul mantegnair il centralissem a disfavour da la cuminanza rumena da linguatg ungarais (var 6,6% da la populaziun totala), ferma cunzunt en la Transilvania da l'ost ed en las provinzas da Bihor, sper il cunfin ungarais, e Maramures, sper il cunfin ucranais. Tenor in sondagi, realisà tranter ils 15 ed il 18 d'october, na vegnagin candidat a cuntanscher la maioria absoluta tar l'emprim scrutini, ma il segund duai manar la victoria ad in rival da Basescu. Gist en quest clima plain tensiun han il Ravugl evangelic d'amis da Transilvania (1) ed il Comité d'agid per ils Saxons da Transilvania arranschà ina dieta, entitulada «La Rumenia ventg onns suenter la vieuta politica en l'Europa». En il program tuna il titel dentant: «Baselgia e societad en l'Europa centrala ed orientala, cunzunt en Rumenia, da 1989 a 2009». L'occurrenza ha sa splegada a l'institut «Der Heiligenhof» da Bad Kissingen en Franconia; l'attestat ch'il rector ha surdà a l'autur da questas lingias numna mo il segund titel, punctuond ch'i sa tractia d'in seminari. Quest ha vairamain examinà domaduas dumondas; d'ina vart ha'l descrit la situaziun da la Rumenia ventg onns suenter la revoluziun da 1989, ma lezza descriziun è vegnida vaira detagliada areguard la Baselgia evangelica luterana da Transilvania (Belt), quella dals uscheditgs «Saxons» – ils quals na derivan atgnamain betg da Saxonia, mabain cunzunt da la regiun dal flum Mosel.

Blera ritgezza, blera misergia

Suenter la vieuta ha il «Ravugl» mess ad ir l'Academia evangelica da Transilvania a Sibiu/Hermannstadt per stimular la lavur ecumenica en lezza regiun pluriculturala. La Baselgia evangelica bavara ha mess a disposiziun 2003 ses plevon Jürgen Henkel, autur d'ina la-

Il president actual Traian Basescu para da chapir la relevanza dals problems socials, ma vul mantegnair il centralissem a disfavour da la cuminanza rumena da linguatg ungarais.

vur davart Dumitru Staniloae (1903–1993), renumà teolog ortodox da Transilvania. Henkel ha pia surpiglià la direcziun da l'academia onns a la lunga; el ha prestà blera buna lavur, ma Minca l'ha clomà enavos per surpigliar la plaiv da Selb en Franconia. Al seminari da Bad Kissingen ha Henkel descrit la situaziun sociala e religiosa da Rumenia. 1989 ha mess fin a decennis da communissem ch'avevan propi ruina il pajais. Las emprimas regenizas silsuenter han plitost frenà las refurmas basegnavlas. Pir l'elecziun presidenziala da 2000 ha manà midadas decisivas. En ils otag onns suandants è l'economia creschida a moda considerabla, cunzunt a Bucuresti e Sibiu, ma er en autras citads. Creschids èn dentant er il dumber da pensiunists, l'emigraziun encunter vest, il consum da drogas ed il cuntrast tranter ritgs e paupers. Il pajais ha importà t. a. bliers bains da luxus sco jachts ed autos Porsche. La Baselgia ortodoxa rumena, quella da 86,7% da la populaziun, s'engascha ferm en il champ da la diaconia; dacurt ha ses schef suprem, il patriarc rumen, elavurà e publictà in'enciclica sociala. La teologia sociala è ina part relevantanta da la scolaziun pastoralà en las facultads ortodoxas. Las regenizas perencunter han targlinà onns ed onns da definir ina politica sociala; pir dacurt ha president Basescu incumbensà ina cumissiu d'experts d'elavurar in rapport davart lezs grevs problems. Ins ha gist publictà lez document, tenor Henkel ina lavur remartgablà; lez ha formulà la speranza che sias passa 300 paginas na vegnian betg emblidadas en in truclet.

Tgi discorra tudestg?

La minoritad germanofona da Rumenia (var 60 000 olmas) ha sa dà ina par-

tida politica, il «Forum», per defender ses interess sin stgalim local e naziunal. Dentant n'ha la revoluziun betg mo manà la libertad politica, mabain era quella d'emigrar. En ventg onns ha la pli gronda part da las populaziuns germanofonas tschernì d'ir a star en Germania. Paul Philippi (Hermannstadt), parsura d'onur dal «Forum», ha dà las cifras demograficas suandantas per las differentas gruppas: 30 000 en Banat, 15 000 en Transilvania, 7000 en la provinza da Satu Mare (cunfin nordvest), forsa 3000 en Bucovina. Lezzas populaziuns inveteradas disponan anc adina da scolas veglias da plis tschientaners e schizunt da tschintg gimnasis da linguatg tudestg. Ma las pajais da la magistraglia èn uschè bassas ch'ils maturands van pli gugent en l'economia u en Germania. L'emigraziun massiva ha pertutgà era la Belt, la quala dumbra mo pli 13 477 olmas; ella promova la diaconia per far frunt als problems socials, ma sias finanzas èn limitadas perquai che la Rumenia n'enconuscha betg la taglia ecclesiastica. Uvestg Christoph Klein da la Belt ha tramess in messadi al seminari da Bad Kissingen, giavischond ina cooperaziun fritgaivla cun il «Ravugl».

S'avrir a la bilinguitad

Wolfgang Rehner (Hermannstadt), anteriur plevon da questa citad e lura da la citadina da Reghin/Sächsisch Reggen, ha quintà da sias experientschas pastorals, cunzunt quellas dal temp ch'el stueva avair quitad era da la diaspora en Bucovina, da l'autra vart da las Carpatas orientals. El admira la flexibilitad da las pravendas en lezza situaziun nova e punctuescha che la Belt possia surviver mo renunziand a sia monolinguitad tradiziunala e s'avrind a la maioritad rumena. Vitgs entirs fan part d'occurrenzas da famiglias germanofonas, sco battens, confirmaziuns, nozzas e funerals; en tals cas ston ins sa drizzar a la raspada per rumen. Rehner riguarda perencunter il tudestg sco pli adattà cur ch'i sa tractia da stgaffir privadientscha per la cuminanza. En il medem senn beneventescha la magistraglia «saxona» quels geniturs ortodoxs che giavischan per lur uffants ina ductrina evangelica; en tals cas èsi cler che quests stettian tar lur confessiun e na vegnian betg confirmads. Ina participanta da la dieta ha lura gratulà la Belt per ina tala convivenza tranter confessiuns; ella ha rapportà da cas d'odi en la Silesia auta tranter catolics da la maioritad polaca e da la minoritad germanofona. Ma intoleranza na datti betg mo en Silesia. Tar in gentar cuminaivel da participants al seminari ha in Tudestg quintà d'in parent svizzer e da sia spusa catolica che hajan savì maridar mo suenter ina ruptura fami-

gliara radicala, perquai ch'ils geniturs da la Svizra centrala na levan savair nagut d'in schender refurmà.

Ina nav da sutgas vidas

Er uestg Klein recumonda a sia baselgia da s'avrir a la bilinguitad. Quai ha'l declerà en in'emissiu tudestg da la Televisiu rumena, preschentada al seminari da Christel Ungar-Topescu, scheffa da talas emissiuns. Il tema principal da l'intervista era l'adattaziun da la Belt a la situaziun demografica nova. Il film mussava imposantas baselgias medievalas, u pli darar baroccas, che han pers bunamain lur entiras pravendas. En ina da lezzas baselgias steva la pravenda d'otg persunas en retscha al pe da l'altar davant in'immensa nav da sutgas vidas. Il film mussava era l'introduziun d'uestg Klein en uffizi, cun in lung til d'umens en vestgadira tradiziunala; ma tge paisa quai sche la cuminanza dumbra oz mo pli 13 477 olmas? Rehner vesa cler: Il coc da las lezias dal plevon cumpiglia il cult divin, la pastoraziun e la ductrina; sche quai è segirà, lura dependa il futur da la generaziun nova, etnicamain maschada da ma creschida si en scolas da linguatg tudestg. La Baselgia ortodoxa rumena po temair la pussanza da la catolica, vaira ferma en l'Ucraina dal vest limitrofa, ma la pitschna Belt na fa betg tema.

La forza d'ina cuminanza flaivla

Il schurnalist Ralf Sudrigian (Brasov/Kronstadt) ha cumpletà il ritg material purschì dal seminari cun detagls concrets davart il persunal politic rumen avant la sfida dals 22 da november. Sper president Basescu ston ins far endament trais umens; en Rumenia è la persunalitad biler pli impurtanta ch'il program da partida. Ils dus rivals principals da Basescu, domadus favurisads dals sondagis, èn il liberal Crin Antonescu ed il socialdemocrat Mircea Geoana. Il quart um ussa relevant na candidescha betg, ma è il star dal «Forum»: Klaus Johannis, president communal da Hermannstadt. Ina maiortad da la Chombra bassa (Camera Deputatilor) cun las partidas d'Antonescu e da Geoana e la partida etnica ungaraisa, ha intimà adumbatten president Basescu da clomar Johannis per remplazzar primminister Emil Boc che ha pers la fidanza da la chombra. Johannis è politicamain fitg flaivel sco sia partida, ma ha sa cumprovà sco administratur da sia citad dapi 2000 e cunzunt 2007, cur che Hermannstadt era chapitala culturala da l'Europa; el è pia bainvesi dal persunal politic e cultural europeic. Gist ussa, enfin als 11 da schaner 2010, en il «Musée Jacquemart-André» da Paris, pon ins admirar tschinquanta picturas da maisters,

cunzunt flams, emprestads da la Pravenda evangelica luterana da Hermannstadt, t. a. in remartgabel «Um cun chapitscha blava» da Jan van Eyck († 1441). Quels maletgs fan part da la collecziun rimnada da Samuel barun da Brukenthal (1721–1805), guvernatur da Hermannstadt e cussegliaier da Maria Teresa (1717–1780). La Rumenia democratica stima sias populaziuns germanofonas perquai ch'i èn modestas, fidadas ed effizientas enina, ina punt segira tranter in pajais che sto anc elavurar l'ierta dal communissem e la Germania sco cor economic dal continent. Sch'il pievel rumen na reelegia betg Basescu, pudess Johannis vegnir il nr. 2 dal tandem suprem a Bucuresti. En mintga cas astg'ins spetgar cun tensiun ils emprims resultats dals 22 da november.

Champs da lavur sfurzada per Stalin

In segund signal stimulant per la minoritad germanofona è stà, l'entschatta d'october, il premi Nobel da litteratura per la Tudestga Herta Müller (* 1953), naschida e creschida si a Nitichdorf (Banat). La vita en la Rumenia comunista è il tema dominant da sias ovras. L'emprima frasa da ses davos roman (2) tuna en versiun rumantscha: «Tut quai che jau hai porta cun mai» (p. 7). Quai era la devisa dal stoicissem da l'antica: «Omnia mea mecum traho». Quai po esser la devisa d'in uman cun paucs daners e pauca pussanza, ma cun ina cultura genuina dal spiert e da l'olma. L'autura scriva: «Da schaner 1945 ha il general sovietic Vinogradov, en num da Stalin, pretais da la regenza rumena tuts Tudestgs domiciliads en Rumenia; i duajan ‚reconstruir‘ l'Uniu sovietica devastada da la guerra. Ins ha deportà mintga um e femna tranter 17 e 45 per prestar lavur sfurzada en champs sovietics. Era mia mamma ha passantà tschintg onns en in champ da lavur (...). 2001 hai entschavì a nudar raschienis cun anteriuras persunas deportadas da mes vitg» (p. 299). Il roman sa basescha per gronda part sin las regurdientschas d'in «Saxon» da Transilvania, survivent da la deportaziun e mort 2006. La minoritad ha pia stuì patir per las cunvegnes tranter Berlin e Bucuresti: «Davent da 1943 han ins integrà ils umens da la minoritad, abels al servetsch militar, en la truppa cumbattenta da la Waffen-SS empè da l'armada rumena» (3). Oz clacag'ins quai che resta da lezzas populaziuns. Ils temps han sa midads.

1) Parsura: Plevon Raimar Kremer, Memeler Straße 4, D-35510 Butzbach. Posta electronica: raimar.kremer@gmx.de.
2) Herta Müller, Atemschaukel. Minca (Carl Hanser, ISBN 978-3-446-23391-1) 2009.
3) Harald Roth, Kleine Geschichte Siebenbürgens. Cologna (Böhlau, ISBN 3-412-13502-X) 2003, p. 135.